

I fornlämningsrik miljö

Schaktning vid ett gravfält

Arkeologisk utredning

Fornlämning Kolbäck 335:1 och 289:1

Strömsholm 8:67

Kolbäck socken

Hallstahammar kommun

Västmanland

Karin Berggren

Innehåll

Sammanfattning.....	1
Förutsättningar.....	1
Bakgrund	1
Målsättning och genomförande.....	2
Undersökningresultat.....	3
Referenser	4
Kart- och arkivmaterial	4
Otryckta källor	4
Litteratur	4
Tekniska och administrativa uppgifter.....	6
Figurer	7
BILAGA: Schakttabell	11

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2012

Omslagsfoto: Schaktning öster om impedimentet där gravfältet Kolbäck 355:1 är beläget.
Utsikt från Mallsta bytomt. Foto mot väster av Karin Berggren.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-181-7

Västerås 2012.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård genomförde i augusti 2012 en arkeologisk utredning inom fastigheten Strömsholm 8:67 i Kolbäcks socken, Hallstahammars kommun, Västmanland. Den arkeologiska utredningen föranleddes av att ny bebyggelse i form av bland annat bostadshus, garage, stallbyggnader och en paddock planeras inom den aktuella fastigheten. De undersökta ytorna, söder och öster om impedimentet där fornlämningen Kolbäck 335:1 är belägen, består idag helt av åkermark. Totalt grävdes elva sökschakt på sammanlagt cirka 330 m² inom de två ytor på totalt cirka 3 500 m² som markägaren i första hand planerar att bygga på. Vid den arkeologiska utredningen påträffades inga indikationer på fornlämning inom de aktuella ytorna.

Förutsättningar

Undersökningen motiverades av att den nya bebyggelsen är tänkt att uppföras i nära anslutning till kända fornlämningar. I fastighetens nordvästra hörn, uppe på ett åkerimpediment, finns ett mindre gravfält, Kolbäck 335:1, bestående av fem stensättningar, varav två har bedömts som osäkra. I direkt anslutning till fastighetens nordöstra del ligger fornlämningen Kolbäck 289:1, som består av lämningar efter hus på Mallsta gamla bytomt.

Länsstyrelsen i Västmanlands län har bekostat utredningen.

Bakgrund

Närområdet och regionen kring Strömsholm och Kolbäck är överhuvudtaget rikt på fornlämningar, inte minst finns gravar och boplatser med järnålderskaraktär. Här återfinns en mängd gravfält och enstaka stensättningar (FMIS). Inom en radie om runt 500 meter finns bland annat fem registrerade gravfält (Kolbäck 157:1, 179:1, 181:1, 195:1, 196:1), ett tiotal ensamliggande stensättningar, en förmodad boplatz och flera skärvtenshögar. Med tanke på de talrika gravlämningarna i området borde förekomsten av förhistoriska boplatzlämningar vara större än vad vi känner till idag. Landskapet består till övervägande del av åkermark, med en del mindre skogspartier norr, söder och öster om Strömsholm, samt med mer omfattande skogsområden i väster och nordväst. Området ligger på cirka 15 meter över havet.

Flera mindre undersökningar har gjorts i närområdet. I det flesta fall rör det sig om mindre insatser i samband med kabeldragningar och liknande, och de flesta av undersökningarna var lokaliserade till åsen öster om den aktuella fastigheten och dess närhet öster om järnvägen. (Exempel: Anttila 2005, Egebäck, 2004 och 2007, Emanuelsson 2008, Hallgren 2007 och 2008a, Magnusson 1980, Svedberg 1999, Åhlström 2008). Ett par lite större undersökningar har också gjorts, där den ena berörde boplatzlämningar från vikingatid och medeltid (Lihammer m.fl. 2008) och den andra skadade gravar (Hallgren 2008b).

I direkt anslutning till fastighetens nordöstra del ligger fornlämningen Kolbäck 289:1 som består av lämningar efter hus på Mallsta gamla bytomt. Bytomten mäter ca

150×100 meter och har ursprungligen bestått av en till två gårdar. På bytomten syns fyra husgrunder varav en trolig källare. Bytomtens ålder är oklar men den återfinns på en karta från 1727. Bytomten är belägen på en del av en nord-sydligt löpande höjdrygg, som utgör ett av flera tänkbara lägen för förhistorisk bebyggelse i omgivningarna.

I det nordvästra hörnet av den aktuella fastigheten Strömsholm 8:67, uppe på ett impediment, finns ett mindre gravfält, Kolbäck 335:1. I fornlämningsregistret framgår det att gravfältet består av fem stensättningar, varav två har bedömts som osäkra. Då fornlämningen besöktes i samband med den aktuella utredningen kunde vi göra en likartad bedömning av gravfältet. Tre runda stensättningar kunde urskiljas utan större svårigheter. Det är troligt att fler gravar finns i direkt anslutning till dessa anläggningar, men att de i nuläget är alltför övertorvade för att synas. Hela impedimentet är bevuxet med löv- och barrträd samt sly. Ännu mer skymmande för eventuella gravanläggningar är förmodligen de stora mängder röjningssten, varav en hel del är sprängd, som är uppslängt på impedimentet, i synnerhet längs kanterna närmast åkermarken.

Målsättning och genomförande

Målsättningen för utredningen var att fastställa om fornlämning fanns inom de berörda ytorna. För att uppnå målet grävdes sökschakt med hjälp av grävmaskin. Totalt grävdes elva stycken schakt i åkermarken, med en bredd på vardera cirka 2,5 meter och längd på mellan 10–15 meter, med en sammanlagd yta om runt 330 m². Schakten grävdes genom vegetationsskikt och ploglager ned till en orörd nivå där det skulle kunna vara möjligt att påträffa bevarade anläggningar och/eller kulturlager. Ploglagret var mellan 0,25–0,35 meter tjockt.

Den totala exploateringsytan uppgick till cirka 18 800 m². Inför undersökningen var två ytor på sammanlagt 3500 m² angivna som primära inom utredningsområdet. Enligt markägarens inledande planering är det dessa ytor som i första hand kommer att tas i anspråk vid nybyggnationerna. Stiftelsen Kulturmiljövård hade i uppdrag att först och främst undersöka dessa primära ytor, märkta med prio 1 i kartunderlaget (se figur 2). Om den arkeologiska utredningen kunde påvisa fornlämning av en sådan karaktär och omfattning att man kan avgöra att det rör sig om en boplatz eller dylikt, skulle Stiftelsen Kulturmiljövård enligt undersökningsplanen kontakta Länsstyrelsen för samråd om vidare steg. Därefter skulle eventuellt de två sekundära ytorna (prio 2–3, figur 2) undersökas för att om möjligt hitta en alternativ placering för bebyggelsen. Om fornlämning inte kunde konstateras efter utredning av de primära ytorna skulle arbetet enligt undersökningsplanen avslutas.

Samtliga sökschakt kom att placeras inom de områden som angivits som prio 1 för den arkeologiska undersökningen. Schakten placerades dessutom i direkt anslutning till de ytor inom utredningsområdena där markägaren ämnar uppföra sina hus och anläggningar (se figur 3). Inför undersökningen hade markägaren placerat ut stakkäppar, vilka vägledde placeringen av schakten. Då fornlämning inte kunde konstateras inom de primära ytorna avslutades arbetet i och med detta. De upptagna schakten mättes in med GPS, beskrevs och fotades. De två sekundära ytorna angivna som prio 2–3 berördes inte av sökschaktningen.

Undersökningsresultat

De undersökta områdena, söder och öster om impedimentet där fornlämningen Kolbäck 335:1 är belägen, består idag helt av åkermark. Samtliga sökschakt uppvisade en likartad stratigrafi: under ett tunt vegetationsskikt följde ett ploglager, mellan 0,25–0,35 meter tjockt, som bestod av gråbrun kompakt lerjord med humösa inslag, samt enstaka stenar med diameter på mellan 0,02–0,3 meter. I schakt 9 påträffades ett lite större block på 0,5 meter i diameter. Under ploglagret följde orörd kompakt gråbrun glacial lera, med inslag av enstaka stenar liksom i ploglagret. Plogsulan och den orörda leran var svåra att initialt särskilja från varandra på basis av färg och sammansättning, men ploglagret var mer luckert och ställvis gråare. I sällsynta fall kunde små bitar tegelkross iaktas i ploglagret, men annars lyste kulturellt material med sin frånvaro. Med tanke på den stora mängden röjningssten uppe på impedimentet vid gravfältet Kolbäck 335:1 hade man kunnat förvänta sig att påträffa mörkfärgningar vid schaktningen ute i åkern, som spår efter stenlyft. Endast i schakt 3 kunde ett stenlyft urskiljas, med tegelkross i fyllningen. Inga anläggningar, kulturlager eller arkeologiska fynd påträffades.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ur Lantmäteristyrelsens arkiv:

Mallsta, Geometrisk avmätning 1727, Akt. T25-16:1

Otryckta källor

FMIS = Fornminnesregistret

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Litteratur

Anttila, K., 2005. En hage i Strömsholm vid Stora Äggeby. Särskild utredning. Strömsholm 8:43, Kolbäcks socken, Västmanland. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen rapport A, 2005:A30.

Egebäck, A., 2004. Boplatslämningar intill Strömsholmsåsen. Särskild utredning. Strömsholm 8:54 och 8:2, Kolbäcks socken, Västmanland. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen rapport A, 2004:A69.

Egebäck, A., 2007. Forntida spår i hästhage. Arkeologisk utredning. RAÄ 389 och 390. Vänsa 1:101. Kolbäcks socken, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen, rapport 2007:82.

Emanuelsson, M., 2008. Värpeby. Kompletterande arkeologisk utredning etapp 2. RAÄ 386, Värpeby 1:4, Kolbäcks socken, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen, rapport 2008:59.

Hallgren, A-L., 2007. Ett fågeltorn vid Ladugårdssjön. Arkeologisk utredning, etapp 2. Strömsholm 8:1, Kolbäcks socken, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen, Rapport 2007:94.

Hallgren, A-L., 2008a. Kabelschaktning vid Strömsholmsåsen. Högspänningskabel vid foten av åsen. Antikvarisk kontroll. Strömsholm 8:1, Kolbäcks socken, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen, rapport 2008:69.

Hallgren, A-L., 2008b. Täcktskadade gravar vid Västerkvarn. Fem romartida brandgravar på 15 m². Arkeologisk undersökning. RAÄ 224, Strömsholm 8:1, Kolbäcks socken, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen, rapport 2008:72.

Lihammer, A., Hallgren, A-L. & Ählström, J., 2008. Sofielund. Bebyggelselämningar från sen vikingatid och medeltid. Arkeologisk särskild undersökning. RAÄ 380 och 381. Strömsholm 8:2 och 8:54, Kolbäcks socken, Hallstahammars kommun, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen, rapport 2008:40.

Magnusson, G., 1980. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, rapport. Undersökningsverksamheten 1980:11. Två urnegravar, romersk järnålder, på fornlämning 224, gravfält. Strömsholm, Kolbäck sn, Västmanland. Arkeologisk undersökning 1970, 1974.

Svedberg, Å., 1999. Strömsholms golfbana. Arkeologisk utredning. Åsen 1:6 och Olvsta 2:1, Kolbäck socken, Hallstahammars kommun, Västmanland. Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala Rapport 1997:58.

Åhlström, J. 2008, Vänsta. Ett avstyckningsärende. Särskild utredning, etapp 2. Vänsta 1:101. Kolbäck socken, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen, Rapport 2008:51.

Tekniska och administrativa uppgifter

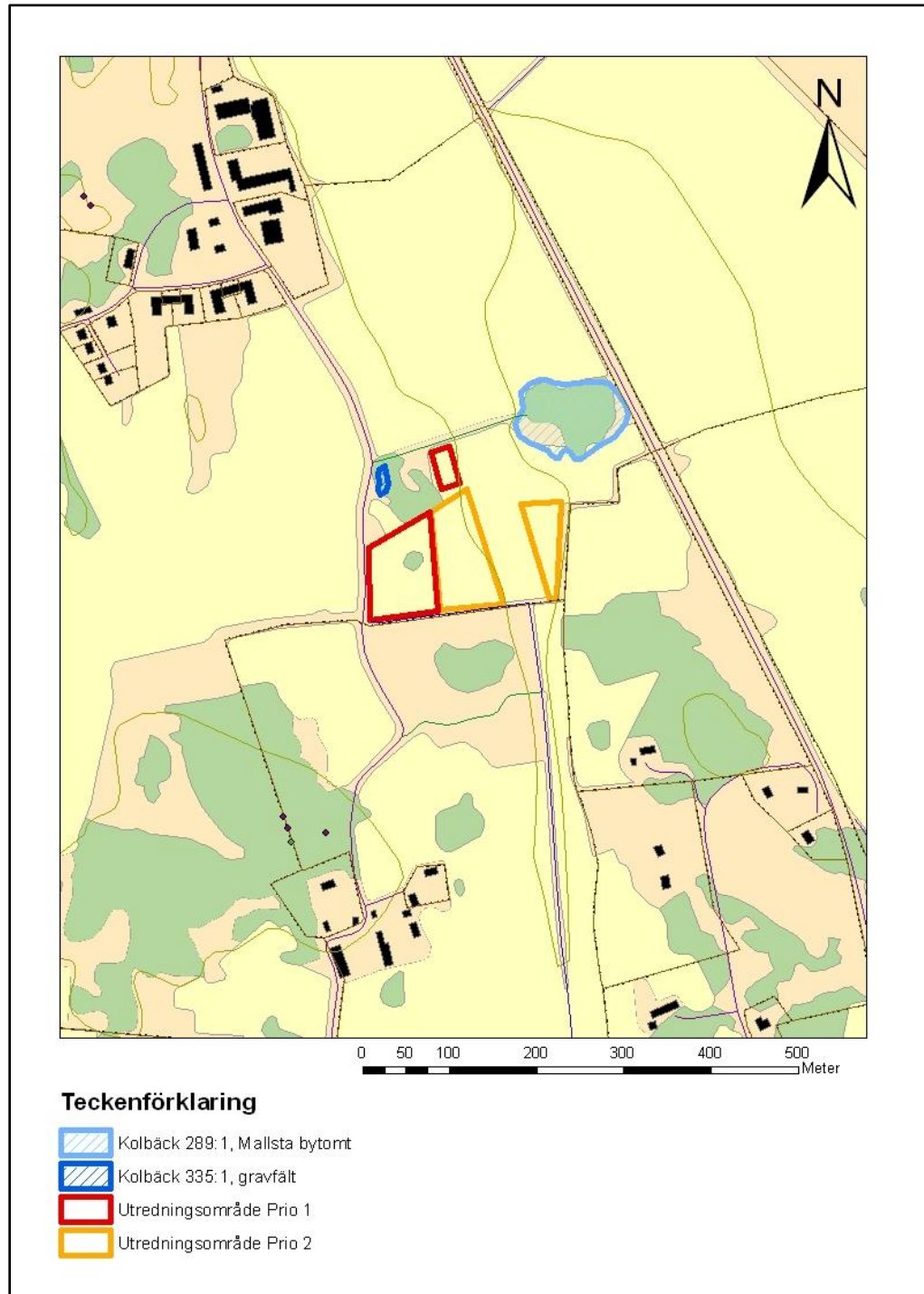
KM projektnr:	KM12055
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-2006-12, 2012-06-11
Undersökningsperiod:	2012-07-31
Exploateringsyta:	18 800 m ²
Personal:	Karin Berggren, Jenny Holm
Belägenhet:	Strömsholm 8:67, Kolbäck socken, Hallstahammar kommun, Västmanlands län.
Ekonomisk karta:	11G0e
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Koordinater:	X6600980, Y569650
Höjdsystem:	-
Inmättningsmetod:	GPS
Dokumentationshandlingar:	Förvaras hos Västmanlands läns museum.
Fynd:	-

Figurer

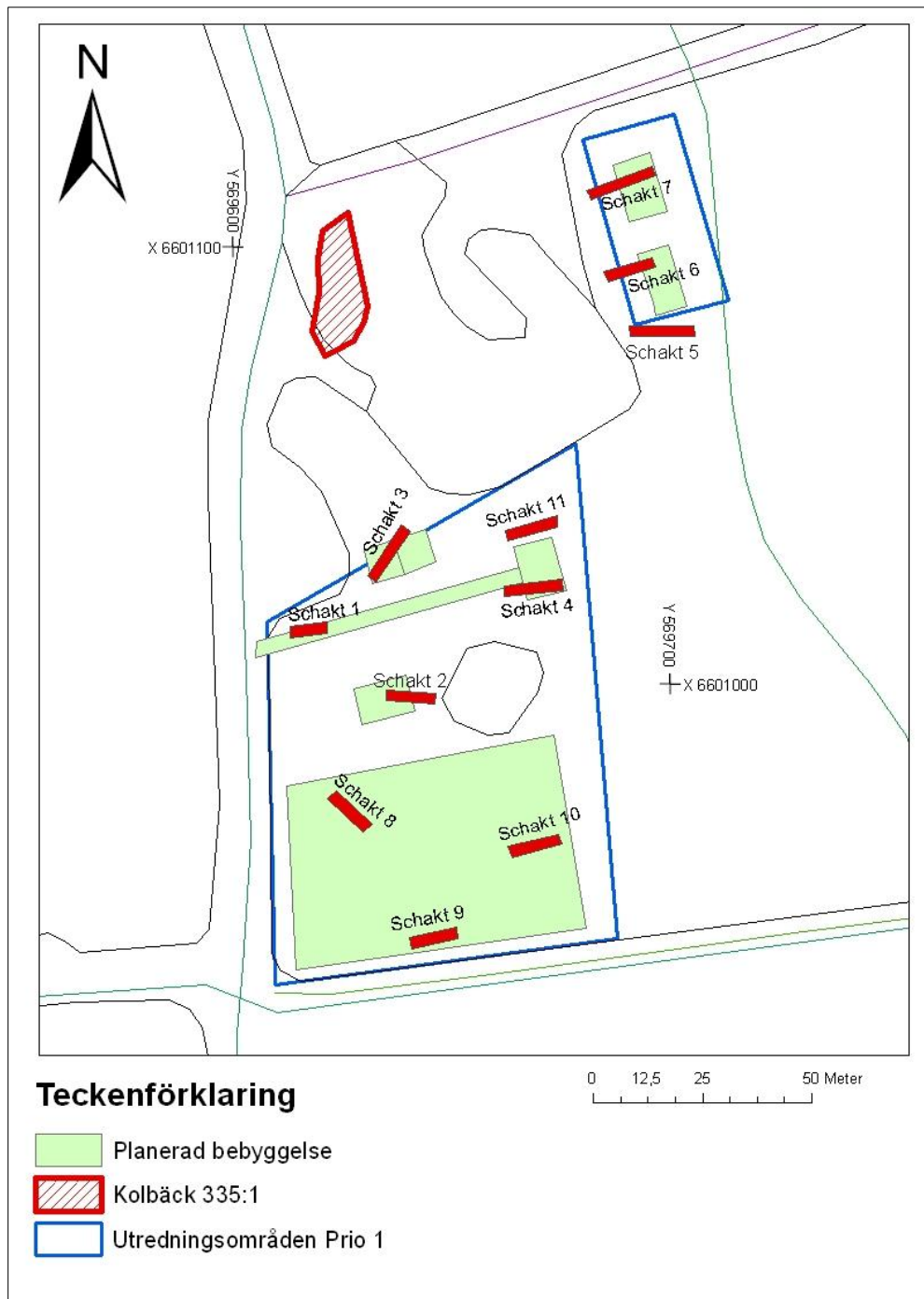
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Gävle. Ärende nr MS2012/02954.

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur digitala Gröna Kartan för Västmanland. Skala 1:50 000.

Figur 2. Undersökningsområdet. Utdrag ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:5 000.

Figur 3. Schaktplan. Skala 1:1 000.

*Figur 4. En av de övertorvade stensättningarna på granfältet Kolbäck 355:1. Mot söder.
Foto: Karin Berggren.*

Figur 5. Schakt 7, mot väster. Foto: Karin Berggren.

BILAGA: Schakttabell

Schakt	Marksdrag och topografiskt läge	Storlek i meter Längd, bredd, djup	Stratigrafi	Anmärkning
1	Åker i träda, plant krön.	8,5×2,5×0,35	Gråbrunt, lerigt ploglager 0,35 meter djupt, följt av gråbrun lera.	
2	Åker i träda, plant krön.	11,5×2,5×0,25	Gråbrunt, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,05–0,3 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	
3	Åker i träda, svag sydsluttning.	14×2,5×0,25	Gråbrunt, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,05–0,1 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	Innehöll ett stenlyft med tegelkross i fyllningen.
4	Åker i träda, svag östsluttning.	13,5×2,5×0,35	Gråbrunt, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,02–0,1 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	
5	Åker i träda, svag östsluttning.	15×2,5×0,25	Gråbrunt, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,02–0,1 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	
6	Åker i träda, svag östsluttning.	11,5×2,5×0,3	Gråbrunt, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,02–0,1 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	
7	Åker i träda, svag östsluttning.	16×2,5×0,25	Gråbrunt, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,02–0,1 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	
8	Åker i träda, plant krön.	11,5×2,5×0,25	Brungrått, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,02–0,1 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	

Schakt	Marksdrag och topografiskt läge	Storlek i meter Längd, bredd, djup	Stratigrafi	Anmärkning
9	Åker i träda, plant krön.	11×2,5×0,25	Brungrått, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,1–0,3 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	Innehöll även ett större stenblock på 0,5 meter i diameter.
10	Åker i träda, plant krön.	11×2,5×0,3	Brungrått, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,1–0,3 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	
11	Åker i träda, plant krön.	12×2,5×0,25	Gråbrunt, lerigt ploglager 0,25 meter djupt, med enstaka stenar 0,1–0,3 meter i diameter, följt av gråbrun lera.	